

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันเขตชั้นในของกรุงเทพมหานครประสบกับปัญหาในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัญหาของเมืองชั้นในของประเทศอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน อาทิเช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและบทบาท ความสำคัญของฐานการผลิตของเมือง การพัฒนาระบบการจราจรและขนส่ง การขาดแคลนที่อยู่อาศัยหรือคุณภาพการอยู่อาศัย หรือคุณภาพการอยู่อาศัยต่ำ สิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนที่พัฒนามาแต่เดิมไม่เพียงพอต่อความต้องการ หรือมีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน ระบบสาธารณูปโภค ล้าสมัย มีประสิทธิภาพในการทำงานต่ำ การขาดแคลนที่ว่างหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รูปแบบการบริการระบบคมนาคมขนส่งล้าสมัย และการพัฒนาอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่ขาดความระมัดระวัง (Perenyi, 1973, pp. 57-58) โดยที่ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ แต่พื้นที่เหล่านั้นก็ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในย่านแมนส์รี ซึ่งเป็นย่านหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองชั้นในที่ประสบกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและบทบาท ความสำคัญของฐานการผลิตของเมือง นั่นก็คือ หน่วยงานการประปานครหลวง (แมนส์รี) ซึ่งเป็นหน่วยงานของทางราชการได้ย้ายออกไปตั้งอยู่บริเวณถนนพระรามหก ด้วยสาเหตุมาจากการประปาแห่งนี้มีการใช้งานเป็นแหล่งผลิตน้ำประปาของพระนครมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ประกอบกับนโยบายของทางรัฐบาลที่ต้องการย้ายแหล่งอุตสาหกรรมออกไปอยู่นอกเมือง ซึ่งการผลิตน้ำประปาก็ถือว่าเป็นอุตสาหกรรมอย่างหนึ่ง จนเป็นเหตุให้การประปาต้องย้ายหน่วยงานไปตั้งอยู่นอกเขตพระนคร และส่งผลให้พื้นที่ของการประปาแมนส์รีนี้เริ่มเสื่อมโทรม เนื่องจากเหตุผลดังกล่าว ประกอบกับไม่มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่จวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ยังคงรอการพัฒนาอยู่ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้อาคารร้านค้าต่าง ๆ ที่คอยสนับสนุนกิจการประปา โดยเป็นแหล่งขายสินค้าและบริการให้กับเจ้าหน้าที่ในการประปาแมนส์รี เริ่มปิดกิจการลง ผู้คนเริ่มย้ายออกไปหาแหล่งทำมาหากินแห่งใหม่ที่สามารถสร้างรายได้ให้มากกว่าในปัจจุบัน เป็นเหตุให้อาคารต่าง ๆ เริ่มทรุดโทรม จนทำให้เกิดอาคารทิ้งร้าง เนื่องจากไม่มีผู้เช่าหรือผู้เช่าไม่มีรายได้เพียงพอต่อการปรับปรุงอาคารด้วยตนเอง แต่อาคารเหล่านี้เป็นอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีจำนวนมากในย่านนี้ และกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานอาคาร

และกลุ่มอาคารไว้บางส่วนแล้ว หากปล่อยให้มีการทิ้งร้างต่อไป อาคารเหล่านี้ก็จะถูกทำลายและสูญหายไปในที่สุด ด้วยเหตุนี้ จึงควรมีการศึกษาถึงแนวทางในการฟื้นฟูย่านนี้ โดยให้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ที่สนองประโยชน์สังคมปัจจุบัน แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมของอาคารหรือกลุ่มอาคารไว้ โดยอาศัยแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูเข้ามาช่วย ซึ่งในหลาย ๆ ประเทศ อาคารเก่าหรืออาคารทางประวัติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องทุบทิ้ง และสร้างใหม่โดยการเปลี่ยนรูปลักษณ์ภายนอกไปเสียหมด แต่สามารถใช้วิธีการปรับปรุงให้ดูดีขึ้นแบบคงสภาพเดิมไว้ได้ ซึ่งบางครั้งอาจใช้วิธีการปรับเปลี่ยนการใช้งานภายในใหม่ก็สามารถใช้งานได้ดังเดิม

บริเวณสี่แยกแมนส์รี่ มีอาคารที่ใช้เป็นการประปาแห่งแรกของไทยตั้งอยู่ คือ อาคารการประปานครหลวง (แมนส์รี่) โดยสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2440 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกำหนดสุขาภิบาล และให้กรมสุขาภิบาลจัดตั้ง “วอเตอร์เวก” (การประปา) ขึ้นเพื่อคอยจัดหาน้ำสะอาดมาบริโภคในพระนคร ด้วยพระองค์ทรงเล็งเห็นถึงภัยของน้ำสกปรกมีเชื้อโรคที่ราษฎรบริโภคเข้าไป จนเกิดโรคระบาดล้มตายลงเป็นจำนวนมาก การประปาจึงมีการพัฒนามาจวบจนถึงปัจจุบัน (สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, ม.ป.ป., น. 34)

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. วิเคราะห์คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของย่านในด้านคุณค่าทางสุนทรียภาพ คุณค่าทางเอกลักษณ์ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ คุณค่าทางวิทยาการและการศึกษา คุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งวิเคราะห์ทางด้านศักยภาพในการอนุรักษ์และความสมบูรณ์ของความเป็นของแท้ดั้งเดิม
2. ศึกษาปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจของชุมชน รวมทั้งความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการฟื้นฟู เพื่อพิจารณาประกอบการตัดสินใจเลือกแนวทางการปรับปรุงและฟื้นฟูที่เหมาะสม
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงและฟื้นฟูที่เหมาะสม

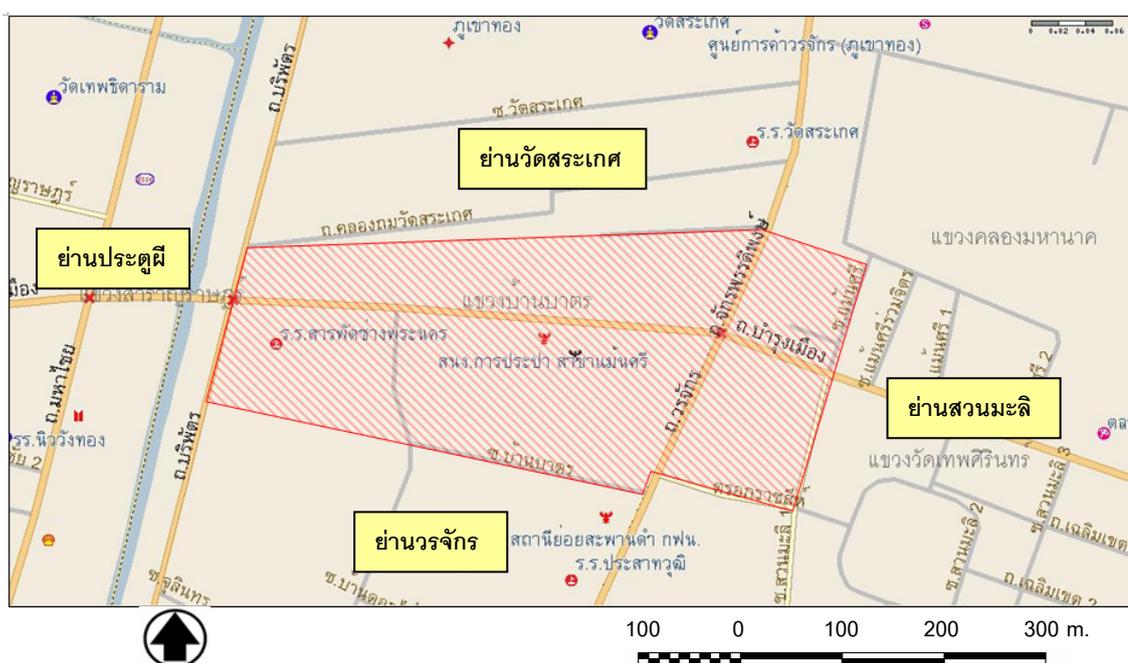
1.3 พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่บริเวณย่านแมนส์รี่ ซึ่งตั้งอยู่ในแขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย โดยมีขอบเขตดังนี้ (ภาพที่ 1.1)

ด้านเหนือ	จรดถนนคลองถมวัดสระเกศ
ด้านตะวันออก	จรดซอยแมนศรี และตรอกกราชสีห์
ด้านใต้	จรดซอยบ้านบาตร
ด้านตะวันตก	จรดถนนบริพัตร

ภาพที่ 1.1

แผนที่ตำแหน่งและขอบเขตพื้นที่ศึกษา

1.4 ขอบเขตการศึกษ

งานวิจัยนี้มีขอบเขตครอบคลุมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาคารและพื้นที่ โดยเฉพาะกิจกรรมภายในอาคารที่เกิดขึ้น ปัจจุบันยังมีอาคารใดบ้างที่ใช้ประโยชน์และไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว เหลืออยู่บ้าง รูปแบบของอาคารและการใช้งานอาคาร การประเมินคุณค่าของอาคาร และความเป็นของแท้ของอาคารในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ทางด้านสังคมของชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ศึกษา รวมถึงสอบถามความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการฟื้นฟูย่านแมนศรีนี้ด้วย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถนำเสนอแนวทางฟื้นฟูอาคารในพื้นที่ให้คงคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมไว้ได้
2. สามารถนำเสนอแนวทางฟื้นฟูสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นได้
3. สามารถจัดหากิจกรรมที่เหมาะสมให้กับพื้นที่ได้
4. แนวทางที่เสนอแนะสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และยังสามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นได้
5. เป็นตัวอย่างในการศึกษาให้กับพื้นที่อื่นที่ประสบปัญหาลักษณะเดียวกันได้
6. เป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนหันมาสนใจเรื่องการอนุรักษ์อาคาร และเห็นความสำคัญของคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในอาคารของตนเองมากขึ้น
7. เป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนหันมาสนใจในกิจกรรมที่ตนเองทำอยู่ และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดขึ้นได้

1.6 ระยะเวลาในการดำเนินงาน

งานวิจัยนี้ จะใช้ระยะเวลาในการดำเนินงานทั้งหมด 12 เดือน คือ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 ถึงพฤษภาคม พ.ศ. 2551 โดยเริ่มตั้งแต่หาประเด็นปัญหา ลงสำรวจพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูล จนถึงจัดทำเล่มวิทยานิพนธ์และนำเสนอต่อสาธารณะ (ตารางที่ 1.1)

1.7 นิยามศัพท์

1. การปรับปรุงฟื้นฟูเมือง หมายถึง การฟื้นฟูเมืองที่เกิดจากสาเหตุของความเสื่อมถอยของเขตเมืองชั้นใน เช่น ภัยจากสงคราม ภัยพิบัติต่าง ๆ การเปลี่ยนรูปแบบของฐานการผลิต การพัฒนาระบบการจราจรและขนส่ง การขาดแคลนที่อยู่อาศัย สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอ ระบบสาธารณูปโภคล้าสมัย การขาดแคลนที่ว่าง รูปแบบการบริการระบบคมนาคมขนส่งล้าสมัย การพัฒนาสิ่งก่อสร้างที่ขาดความระมัดระวัง ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อย่างไม่เต็มที่ จึงต้องอาศัยวิธีการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองที่เกี่ยวข้องกับกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองไปพร้อม ๆ กัน (Perenyi, 1973, pp. 57-58)

2. คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง เหตุผลที่ใช้ในการพิจารณาว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้น มีความสำคัญมากน้อยเพียงใด โดยประเมินคุณค่าเพื่อตัดสินใจเลือกใช้วิธีการ

อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในระดับต่าง ๆ โดยมากใช้อายุ ความหายาก การเป็นต้นแบบเทคนิค การก่อสร้าง หรือความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ หรือบุคคลทางประวัติศาสตร์เป็นข้อพิจารณา (Feilden, 1998, pp.18-21)

3. ความสมบูรณ์ของอาคารทางประวัติศาสตร์ หมายถึง ความสมบูรณ์ของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอาคาร โดยการศึกษาจะพิจารณาจากรูปด้านหน้าของอาคารเป็นสำคัญ (กรมศิลปากร, ม.ป.ป.)

4. Gentrification หมายถึง การมีนโยบายให้คนจากภายนอกที่มีปัจจัยทางเศรษฐกิจดีกว่าคนที่อยู่ปัจจุบันย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ โดยกลุ่มคนนอกเหล่านี้ มีแรงดึงดูดให้เข้ามาอยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นใน เช่น การอยู่ใกล้แหล่งงานในใจกลางเมือง การได้ประโยชน์จากสภาพทางภูมิศาสตร์ รวมทั้งอยู่ในอาคารประวัติศาสตร์ที่มีเอกลักษณ์ แตกต่างจากการอยู่อาศัยในพื้นที่รอบนอกที่มีลักษณะเหมือนกันหมด (Zielenbach, 2000, pp. 23-32)

5. การปรับการใช้สอย (adaptive re-use) หมายถึง การนำอาคารเก่ามาใช้ใหม่ โดยการปรับปรุงอาคารหรือเปลี่ยนแปลงการใช้สอยภายในอาคาร เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับรูปแบบอาคาร การดำรงชีวิต สภาพแวดล้อมโดยรอบอาคารและสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยต้องคำนึงถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของอาคารเก่า ข้อจำกัดทางกฎหมายควบคุมอาคาร รวมทั้งพิจารณากิจกรรมใหม่ที่ทดแทนอาคารเก่าเดิม (Zielenbach, 2000, pp. 23-32)

ตารางที่ 1.1
ระยะเวลาในการดำเนินงาน

เดือน กิจกรรมที่ทำ	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.
	2550	2550	2550	2550	2550	2550	2550	2551	2551	2551	2551	2551
1. หาประเด็นปัญหา	←→											
2. ทบทวนวรรณกรรม	←	→				→						
3. ลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้น	←	→		→								
4. จัดทำแบบสำรวจและแบบสอบถาม				←	→							
5. จัดทำ proposal				←	→	→						
6. สอบหัวข้อวิทยานิพนธ์						→						
7. ลงสำรวจพื้นที่และทำแบบสอบถาม						→	→					
8. วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงาน								→	→			
9. เสนอผลที่ได้และเขียนรายงาน									→	→		
10. สอบผลสุดท้ายของวิทยานิพนธ์											→	
11. จัดทำเล่มวิทยานิพนธ์และตีพิมพ์ต่อ สาธารณะ												→